

DRUSKONIS

Izabelė Ūsienė

Žmogus – kaip įskilęs ąsotis, kurį būtina papildyti

Jau trisdešimt metų spalio pradžioje Druskininkuose vyksta „Poetinis ruduo“ – menininkų sambūris, kuris visada savaip pakoreguoja poezijos mylėtojų gyvenimą. Poezija ateina į mūsų kasdienį gyvenimą ir prabyla gyvais kūrėjų balsais. Metaforos eilėraščių posmuose keliauja minčių labirintais, savaip plečia pasaulio suvokimą, pažinimą ir mąstymą. Suprantame, kad mums reikia poezijos, nors kasdienybės pragmatizmas jį užgožia.

Šių metų „Poezijos rudens“ Druskininkuose moto – „Kas rašo mano eilėraščius? Kaip gimsta įkvėpimas, kaip jis ateina ar praeina, kokie aplinkos veiksniai ar subjektyvūs išgyvenimai lemia jo atsiradimą“.

Poetai spalio 4 – tą dieną lankėsi mokyklose. „Atgimimo“ mokykla – tradicinė kūrėjų susitikimo vieta kone kasmet. Ir šį penktadienį čia vyko renginys - susitikimas su poetais, gyvenančiais svetur: Sandra Avižienytė iš Amerikos, Monika Herceg iš Kroatijos, muzikantas, vertėjas ir poetas Nyk De Vries iš Olandijos. Jie trumpai prisistatė, skaitė savo kūrinius, bendravo su mokiniais angliškai, kroatiskai, olandiskai ir lietuviškai. Į lietuvių kalbą dar neverstus eilėraščius ekspromtu vertė Sandra Avižienytė, kuriuos skaitė Monika ir Nyk. Pabaigoje Nykas parodė 3 minučių filmuką apie Olandijos miestelio mokyklą, kurioje pirmą kartą įsimylėjo ir pradėjo rašyti. Sėdėjau šalia mokinuko, kuris man pašnibždomis vertėjavo. Susitikimui pritrūko pamokos, išnaudotas ir pertraukos limitas.

Sandra prisistatė ne tik svečius, bet ir savo eilėraščius, kuriuos skaitė lietuviškai. Mačiau, kaip jaudindamasi kalbėjo apie Lietuvą. Pacituosiu keletą minčių: „Žmogus, gyvenantis svetur, gerokai panašus į suskilusį ąsotį – iš jo vis išteka vanduo – tenka jį papildyti. 18 metų gyvenu Amerikoje. Rašau lietuviškai ir angliškai. Dalis mano kūrinių išversta į prancūzų kalbą, ir skamba dainomis. Kas tave įkvepia, kas gyvena tavo siejoje, kaip kūrybinis procesas veikia tavo gyvenimą - tai amžinos tiesos ar problemos, kurios veikia, ko gero, visus kūrėjus. Mano gyvenime jau dėsninga tapo tai, kad po parašytos knygos patiriu ilgoką pauzę – reikia „pabėgti“ ir laukti kitos bangos – įkvėpimo, tos ypatingos reikmės „kurti“. Niekada nerašau vien tam, kad rašyti. Kantriai laikiu ir paprastai sulaukiu.“

Pasibaigus renginiui su mokiniais, panorau ją pakalbinti. Džiugu, kad kūrėja nemaž nesipuikuodama, sutiko pabendrauti ir pasidalinti savo, kaip kūrėjos emigrantės, gyvenimo būdu ir poetine kūryba.

Man, kaip buvusiai lietuvių kalbos mokytojai, emigracijos problema yra skaudi, ypač kai taip atsitinka su menininkais. Prarandame svarbią tautos kūrybinio potencialo dalį. Kas Jus pastūmėjo rinktis emigrantės kelią?

Niekada nelaikiau, nelaikau ir nelaikysiu savęs emigrante. Gyvenimo aplinkybės susiklostė taip, kad išvykome gyventi į JAV. Šiuo metu gyvenu Čikagoje, nors mokiausi ir Kalifornijoje, ir Marylande, kur baigiau universitetą. Visada stengiuosi akcentuoti, jog gyvenu „išėivijoje“. Ir kartais net pykstu, kai esu vadinama emigrante.

Emigruoti man reiškia absoliučiai prisitaikyti prie kitos kultūros, pasinerti į kitokį gyvenimo būdą, susitapatinti su kita kultūra ir pasaulėžiūra. Gyventi „išėivijoje“ – tai puoselėti tai, ką turime lietuviško, didžiulis tuos, vertinti, tausoti, pristatyti tai kitoms tautoms ir kultūroms, supažindinti kitus su tai, iš kur atėjome, ką turime išskirtinio ir autentiško. Čikagoje, kur gyvena beveik visos pasaulio tautos, tai labai aktualu. Čia jaučiu daugiau lietuviškumo ir lietuviybės nei pačioje Lietuvoje, kur gyvenantys žmonės stengiasi integruotis „į pasaulį“ kartais pamiršdami net savo gimtąją kalbą ir jos grožį bei skambesį.

Man Čikaga yra tik dar vienas miestas, kuriame gyvenu. Kai manęs paklausia, kodėl emigravai, aš piktinuosi. Lygiai taip pat, kai manęs klaustų, kodėl išvažiavai iš Alytaus į Vilnių. Lietuva buvo, yra ir visada bus mano gimtinė. Ten, kur žmogus gyvena, yra visiškai kitaip. Mes, išėiviai, turime daug daugiau Lietuvos, negu jūs turite čia gyvendami. Tą patvirtino ir pats Kultūros ministras Mindaugas Kvietkauskas, kuris neseniai viešėjo Amerikoje. Mes turime tai, ką branginame – pirmiausia lietuvių kalbą. Toji kalba kaip ir vakume, izoliuota, bet mes ją stangiamės išlaikyti: savo vaikus vežame į lietuviškas mokyklas, namuose kalbame lietuviškai. Lietuviškose mokyklose jie tobulina gimtąją kalbą, atgaivina papročius. Mokytojai neretai būna patys tėvai ar mamos. Jie baigia specialius kursus, važiuoja stažuotis į Lietuvą, dalis dėstytojų atskrenda pas mus. Jau 60 metų vyksta Dainavos stovykla, į kurią suvažiuoja direktoriai iš visų valstijų. Šiomet Mičigane dalyvavo apie 400 žmonių. Tie kursai vyksta ne tik mokytojams, bet ir vaikams. Ankstesnioji emigracijos karta kalba gryna smetoniška kalba, kuria moko ir savo vaikus. Nesupranta žmonių, kurie savo kalbą sugadina foniškai, taip pat ir tie, kurie į lietuvių kalbą įterpia anglizmus – kartais netgi tuo puikuodamiesi. Šiomet Druskininkuose į „Poetinį rudenį“ atvyko žmonių iš 14 – os šalių. Buvo tokių, kurių kalboje skambėjo „perliukai“: „refleksuoju atsakymus ir kvestionuoju jūsų požiūrį“. Taip, tai TARPTAUTINIS poetinis ruduo, tačiau mes – lietuviai. Negi nenorime pristatyti savęs, o tik apjungti visus tarptautiniais žodžiais? Galbūt žmonės nesuvokia, ką gali prarasti, ir to nevertina.

Dažnai pagalvoju, jog jei nebūtų buvę žemininkų, mes niekada nebūtume turėję V. Mačernio – jų dėka buvo išleisti jo eilėraščiai svetur. Manau, kad buvimas Letuvoj ar kitoj šaly neturi turėti įtakos kalbai – mes patys ją arba išlaikome, arba pametame kaip neeikalingą.

Amerikoje studijavau istoriją, viską anglų kalba – sunkiai įsivaizduojamas kiekis, kurį reikėjo išmolti, parašyti bei atsiskaityti angliškai, ir dar be klaidų. Darbe buvo kalbama vien tik angliškai – tik šeimoje mes visada kalbėjome lietuviškai.

Kas ieško – randa, kas nori – išmoksta. Amerikoje yra daug lietuviškų darželių, ir per 40 lituanistinių mokyklų. Pažįstu žmogų, kuri gyven Amerikoje 67 metus nė karto iki to amžiaus nebuvo Lietuvoje, bet kalba lietuviškai nepriekaištingai.

Jeigu atrodo, jog apie tėvynės ilgesį geriau parašys tas, kuris netekęs Lietuvos, derėtų galvoti dar kartą. Galima netekti ten gyvenant ir turint.

Kas tame gyvenime kitaip? Kalbėdama palyginote žmogų be tėvynės su įskilusiu ąsočiu, kuris nuolat tuštėja ir kurį reikia nuolat papildyti. Kas lemia menininko emigranto egzistencinę dilemą?

Mes gyvename nulatiniame bėgime, daug prarandame keliaudami ilgus atstumus, bet vis dėlto ten daug patogumų žmogui. Taip savotiškai kompensuojamos laiko sąnaudos. Laikas yra labai brangus. „Tuštėjantį ąsotį“ reikia nuolat papildyti. Deja, ne visi jaučia tą poreikį. Jie susitapatina su kitos tautos kultūra ir vertybėmis. Ir tai nėra blogai. Taip ateina pažinimas ir suvokimas, kas mes esame iš tikrųjų, Amerikoje tautų įvairumas įkvepia kitus žmones saugoti tai, ką turi.

Pasirinkdama gyventi ne Lietuvoje, aš atėmiau iš savo vaikų galimybę turėti savo senelius šalimais, kaip kad turėjau aš, tačiau kaip galėdama stengiuosi juos lankyti, palikti vaikus su seneliais vienus – turėti gyvą ryšį.

Jie kalba, rašo, stengiasi. Sunku tai pasiekti, bet kam yra lengva.

Kai pavargstu nuo visko, grįžtu namo papildyti „tą ąsotį“. Juk Lietuvoj gyvenau 20 metų. Jei reikėtų dirbti Lietuvoj, aš mažiau atlikčiau – pas jus viskas lėčiau. O čia, Amerikoje, yra tempas. Aš nebuvo nei Ispanijoje, nei Graikijoje – tuos pinigus panaudoju nuolat grįžti į Lietuvą. Mano mama sako; „Tu mane, vaikeli, aplankai dažniau negu Lietuvoj gyvenančios mano pažįstamos vaikai“.

Aš kartais jaučiuosi kalta, kad esu laiminga čia, kur dabar esu. Kas yra namai? Man namai yra tas žmogus, pas kurį galiu grįžti. Nebutinai fizine prasme. Man nesvarbu, kur gyvens mano mama, svarbiau yra ryšys. Tas pats ir su kitais žmonėmis. Juk realus gyvenimas sudaro tik dalį mūsų gyvenimo. Daug kas vyksta mūsų mintyse, pašamoneje, yra dalykų kurių negali nei kontroliuoti, nei paneigti nei kitapi sustabdyti – jie paprasčiausiai yra.

Šeima, kaip ir draugystė, nepriklauso nuo vietos – namą gali įsigyti ar nupirkti. Daiktų man nieko nereikia – gana paso ir piniginių. Nereikia bijoti būti laimingam ten, kur esi. Dilema kyla iš tos baimės. Gal nemokam būti laimingi patys su savimi, o tai yra svarbiausia - surasti vidinę ramybę ir įsiklausyti į save. Ir jausti ryšį.

Betgi tikriausiai yra ir taip, kad kūryba tą „ąsotį“ vis papildo „gyvybės vandeniu“, nepaisant to, kad tuštumo pajauta kartojasi. Kas jums yra kūryba?

Kūryba yra tas gyvybės vanduo, kuris nuolat papildo tą įskilusį ąsotį. Tuštuma būna tada, kai išsikalbi, parašai ir paleidi knygą. Tarsi užaugintą vaiką į pasaulį. Kartais reikia pauzės – pabėgimo nuo to, ką padarei. Pauzės reikia ir tam, kad pasikrautum savo vidinę energiją. Medžiai protingesni už mus – jie užmiega žiemai, bet žino, kad ateis pavasaris ir jie atgims, o žmogus žino, kad tas laikas gali ir neateiti. Yra kūrėjų, kurie parašo ir nutyla galbūt su visam. Aš rašau, kad rašau – pirmiausia sau, o ne tam, kad reikia rašyti. Ir rašau nesudėtingai. Man nereikia, kad žmogus, skaitydamas mano eilėraščius, ieškotų žodžių reikšmių žodynuose. Mano kūryba yra paprasta, nors metafora visada yra. Rašau ir trumpas noveles. Nemėgstu sugalvotų, dirbtinai „pagimdytų“ istorijų. Noriu jausti

žmonės ir bendraudama, ir rašydama. Labai jaučiu auditoriją. Po dalyvavimo 30 - amename Poetiniame Druskininkų Rudenyje labai gerai supratau, jog auditorija puikia jaučia ir mane – netgi ir tie, kurie turi visiškai kitokį rašymo stilių.

Dažnam kūrėjui pirmoji jo knyga yra brangiausia, jos atsiradimo aplinkybės irgi nepakartojamai įsirežusios į sąmonę. Kokia Jūsų pirmoji knyga, kokiomis aplinkybėmis ji išvydo dienos šviesą?

Ją parašiau 2005-ais metais - „Kai akyse suspini ilgesys“. Buvo išleista jau Amerikoje. Daugiau negu pusė tos knygos tapo dainomis ir išversta į prancūzų kalbą. Kritikai sukritikavo, aš išsigandau, kad nemoku rašyti, bet praėjus daugeliui metų iš vieno kūrėjo aš išgirdau žodžius: „Geriau tegu tavo eilėraščiai skamba laukuose, negu stovės lentynose, ir niekas jų neskaitys“. Man svarbu, kad mano kūryba paliestų žmogų ir aš turėčiau ryšį su eilėraščiu. Visai nesvarbu, kiek knygų parsiduos, ar kas jas skaitys, negyvenu iš kūrybos – ji labai brangus mano gyvenimo hobi ir neatskiraima mano dalis. Kiti plaukioja ar tenisą žaidžia – irgi išmeta pinigus savo malonumui. Susitikimai su skaitytojais, skaitymai yra savotiška saviterapija. Juk tas, kuris klauso, pajaučia savas tiesas ar problemas. Praėjo 10 metų, ir aš ją papildžiau, sugriežtinau skyrius, knygos gale sudėjau eilėraščius, kurie tapo dainomis. Paskutinė mano išleista knyga „Trys dienos keturios naktys“ buvo parašyta per vieną savaitgalį. Tai brangiausia mano knyga, nes kainavo daug energijos, nesusipratimų, . Nekainavo pinigų.

Sunku, kad žmonės nesugeba atskirti manęs nuo sukurtų dalykų – jie sutapatina kūrėją su kūrinium. Bet tai jau ne mano problema – tai pačių skaitytojų reikalas. Išmokau gyventi ir su tuo.

Kaip Jums sekasi kūrybą suderinti su darbu, asmeniniais poreikiais, ar Jūsų užimamos pareigos papildo, ar „žudo“ įkvėpimo blyksnius?

Aš turiu labai gerą vyrą. Jo kantrybė - nereali. Žinoma, ir mano užsispyrimas yra varomasis variklis. Esu ne tik žmona. Labai nemėgstu to suvokimo, kad santuoka apriboja žmogų. Tu negali absoliučiai norėti turėti kitą žmogų tik sau, ar kažko iš jo reikalauti daugiau nei jis jau tau davė, susaisdydamas save su tavimi santuokiniiais saitais. Čia yra nenormalu, savanaudiška ir absurdiška iki negalėjimo. Neretai žmonės suvokia, kad yra brangūs tada, kai praranda. O kam prarasti? Kodėl reikia rinktis? Kodėl negalima būti įvairiapusišku ar tuo, kuo jauti ar žinai kad gali būti? Kam riboti save ir savo potencialą vien dėl to, kad vienas savanaudis žmogus nori savęs tik sau. Čia – jau jo reikalas, ir jo norai. Realizuoti save tik šeimoje kaip pilnavertę asmenybę man nepakanka. Esu daugiau nei žmona ar mama. Kaip ir daugelis mūsų. Laimingos tos, kurios apsiriboja keturiomis namų sienomis, gėlėmis darželiuose ir užpiltu vyro kuru. Čia – ne aš. Esu viskas, ir dar daugiau. O kartais esu ta, kuriai pilnai užtenka tik paprasčiausio buvimo kartu. Ir žinojimo.

- Stengiuosi gyventi taip, kad tą brangumą ir ryšį vieni su kitais suvoktumėme gyvendami, o ne prarasdami.

Ne, darbas nežudo kūrybos. Kai gimė vaikai, aš iš esmės pakeičiau specialybę ir dabar dirbu odontologo asistente. Šis darbas dargi padeda. Daug žmonių sutinku, daugybę istorijų išgirstu, tai kartais papildo kūrybą. Dar galiu keliauti, „pasistumdyti savo tvarkaraštį“. Tačiau šį išvažiavimą į PDR suderinau tik savo vyro dėka. Karjeros nesiekti nusprendžiau prieš kelis metus, kai pasiryžau turėti šeimą. Tačiau dabar viskas kitaip, nes vaikai labai greitai auga. Dabar darau, ko iš tikrųjų noriu AŠ, ne tik „ką reikia daryti“.

Per tą trumpą laiką, kai bendravote su vaikais, supratau, kad nepraradote lietuviškumo šaknų, kad sieloje tebėra nerimas dėl to, kas prarasta. Ką manote apie gyvenimą svetur, ar žadate su tuo susitaikyti, ar neketinate grįžti į Lietuvą?

Nieko nėra prarasta – tik atrasta. ir kuo toliau- tuo labiau atrandama daugiau – tiek lietuviškos ir lietuviškumo savyje, tiek svetur, tiek Lietuvoje.

Išvažiavau į Ameriką gyventi – ne užsidirbti, nusipikrti daiktų ar kaip kitaip praturtėti. Noriu pažinti tuos žmones, jų kultūrą, istoriją. Netiesa, kad „Lietuvoj, Amerikoje ar pas kaimyną žolė žalesnė“. Žalesnė tik dėl to, kad žmogus ją laisto, tręšia, puoselėja ir prižiūri. Tas aktualu ir mūsų pačių tobulinimuisi. Aš niekada neprarandu ryšio su savo gimtine.

Kokį motyvą išskirtumėte savo poezijoje? Su kokia egzistencine šiuolaikinio žmogaus vertybe ar problema susietumėte?

Skirtingais gyvenimo etapais aktualios tam tikros temos. Tas pats ir su kūryba.

Mano atveju, eilėraščiai, sudėti į vieną knygą, sudaro istoriją. Po Naujųjų metų išeis mano nauja knyga, ir pagrindinė problema, kuri bus gvildinama, - psichopatija. Joje analizuojama patogenezė, priežastys, simptomai. Knygą iliustruoja JAV gyvenantis neurochirurgas prof. Audrius Plioplys. Jo meno kūriniai įdomūs tuo, kad kai nuskenuojamos smegenų veiklos, yra atskleidžiami labai informatyvūs dalykai.

Girdėjau nepriekaištingą lietuvių kalbos dikciją. Ne tik dikciją – mačiau tą sielos nerimą, kuris įsirango į menininko sielą. Kaip pasisekė išlaikyti gimtosios kalbos žavesį nuo svetimybės kalbos įtakos?

Išėjimoje mes esame rezervuoti kaip agurkai stiklainiuose ir sudėti į lentynas, tereikia išlikti, kaip mus užkonservavo. Gyvenant tarp skirtingų tautų, negalima maišyti lietuvių ir anglų kalbos – tada abi praras savitumą.

Penkti metai iš eilės tęsiu tradiciją, pradėtą kartu su Kristina Jurkute – organizuoju Poezijos pavasarius JAV, skirtus JAV gyvenantiems, čia gimusiems, ar čia gyvenantiems ir kuriantiems lietuviams, sudarinėju leidinį ir jį leidžiu. Ilgą laiką tą darėme savo lėšomis – esu juk asmuo, o ne nepelno siekianti organizacija. Tačiau noriu pasidžiaugti, jog JAV LB Bendruomenė ir JAV LB Kultūros taryba atkreipė dėmesį į šios tradicijos tęstinumą ir lietuviško ne tik žodžio bet ir savitos kūrybis svarbą, ir ateityje prisidės prie šios tradicijos išlaikymo. Tačiau dėkingiausia esu Lietuvių Fondui JAV, įsikūrusiam Pasaulio Lietuvių centre, Lemonte, Iliojaus valstijoje, kuris išgirdo mane kaip žmogų, patikėjo ir pasitikėjo manimi ir įžvelgė svarbą, bei tapo būsimo 2020 -ųjų Poezijos pavasario JAV leidinio

mecenatu. Tai labai palengvina finansinę naštą ir atsakomybę, padeda paruošti kokybišką leidinį ir rasti geresnius redaktorius.

Paskutinis tradicinis mano klausimas lieka tas pats: „Ko norėtumėte palinkėti druskininkiečiams, apsilankiusi mūsų mieste ir pabendravusi su poezijos gerbėjais?“

Druskininkiečiams palinkėčiau ateiti į „Poezijos rudens“ renginius. Jeigu autoriai yra gyvi ir atvažiuavę iš skirtingų vietų, jie aukoja savo laiką, kuris kiekvienam yra gyvybiškai svarbus. Mano kolegos Monika skaitė kroatiskai, Nikas olandiskai, o jų kūriniai buvo išversti į lietuvių kalbą, kai kurie eksromptu pačioje mokykloje. Labai svarbu išgirsti autorių gyvai – susitikimas su juo duoda kartais daugiau negu knyga. Druskininkiečiai, nesėdėkit namie ir eikit rinkti rudeninių lapų.

Kelios kartu praleistos valandos nepailgo. Žiūrėjau į šią moterį jaunos mergaitės veidu ir stebėjausi jos minčių originalumu, trauka, skleidžiama drąsa ir pasitikėjimu. Tai užkrečia, išjudina iš inercijos, ragina, kaip sakė mano viena mokinė, „nenupušti“. Galbūt įtikėti medžių išmintimi – žinojimu, kad ateis pavasaris ir pakleis gyvybę visur – buityje, kūrybos blyksniuose, įsitikinimų tvirtovėse. Gavau dovanų labai brangią knygą – 2017 m. išleistą eilėraščių rinkinį „Trys dienos, keturios naktys“. Ne tik knygą – kūrėjos raktą į jos eilių namus. Klausydama jos impulsyvaus pasakojimo, džiugiai pasijutau nors maža dalele esanti ten – Sandros eilėraščių puslapiuose. Nepaisant nugyventų metų, skirtingų patirčių. Nusišypsojusi įvardijau pačią Sandra: „Moteris - kometa, ji nuskries į tikslą ir ryškiai nušvies trajektorijos kryptį.“